

Hebrew Writers Association in Israel

סיור בסתרי עגנון

Author(s): אברהם קריב

Source:

Moznaim /

מאזנים

Vol. No. 5/6 / 1974), pp. 354-356 ניסן-אייר תשל"ד אפריל-מאי

Published by: Hebrew Writers Association in Israel

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/23871654>

Accessed: 20-03-2018 08:25 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Hebrew Writers Association in Israel is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Moznaim* / מאזנים.

JSTOR

<http://www.jstor.org>

* סיור בסתרי עגנון*

ומשובת פיזוזה עשויה להביאה לידי דר-
דור, – כפי שאנו רואים לפרקים במציאות
הקיימת, נוסף אנחנו.
דבר חלייהם של האב ושל האחות, היינו
של הדור ההולך והדור הבא, נודע למדי
בכתבי עגנון. אבל שליחות של הבאת ישע
לא הטיל על עצמו, כי לא ידע מה ישעו של
דור שפרק מעליו את מטען הדורות, והוא
כשלעצמו נשאר מרותק אל העבר. אפס כאן
אנו שומעים דבר, שהוא חידוש גמור במלוא
תחומו של עגנון: קיים רופא שיש עמו
ריפאות לדור, והוא ו"אשתו" רצים אליו!
זאת ועוד. אחד הדברים שמתגלה לנו בסי-
פורי ספר המעשים הוא, כי מלבד שלא
ניחא היה לו לעגנון בדור זה שהוא שתול
בתוכו, דעתו לא היתה נוחה, ואולי לא נוחה
רק לעתים, מדרך חייו הוא, שבעיקר מהותה
היא דרך-חולין של אחד מבני הדור הזה,
ויש שנתעוררה בו משיכה אל "בית הדואר",
שמסמל אצלו, כפי שכבר ידוע לנו, את
הספירה הדתית – היינו דחף לחיות חיים
של דת, כאחד השלמים בדורות שעברו,
אלא שמעצורים פנימיים היו מעכבים בעדו
מלהוציא דחף זה אל הפועל. במערכת הס-
מלים של ספר המעשים מופיע במקרים כאלה
מאן-דהו, ששמו משתנה מסיפור לסיפור,
ובתכסיסים מתכסיסים שונים הוא גודר בעד
אותו אדם. אך בעוד שדחף ההתנערות מחיים
של חולין הרי זה קום-ועשה הכרוך במאמץ
גדול ונתקל באותם מעצורים, פוקדות אותו
פעם בפעם דמויות מן העבר בעלות כוח
משיכה, והוא מתרפק עליהן ונמשך אחריהן.
מהימשכות כזאת שכולה פנימית גרידא, אין
מי בא להשביתו.

הליכה קטועה אל רופא חצוי
נסיים סיורנו זה בסיפור הקטן ועתיר התוכן
"אל הרופא", שקדם לשלושת הסיפורים
שעסקנו בהם קודם, ובו מופיעה לראשונה
"אשתו" של המספר.
וזה דבר הסיפור בראשיתו. אותו אדם,
מספר הדברים, שני חולים לו בביתו – אביו
ואחותו הקטנה. האב החולה רוחו עגומה
עליו, "שידוע שמינתו קרובה ואינו יודע
מה יהא עליהם על בניו ובנותיו הרכים".
ואילו האחות הקטנה, היפוכו של דבר, "דרכה
לפז ולשיר, ויש לחוש שמא תיפול ממיט-
תה". הלכו האיש ואשתו במרוצה אל הרופא,
שלא להחמיץ את השעה, כי "בתשע שעות
דרכו של הרופא לילך אצל חבריו ושותה
עמם כל הלילה".
נקל להבין, כי האב החולה הרי זה הדור
הקודם, שיש לו חזקת אבהות לגבי בעל
הסיפור, ומתוך קשרי הדברים אפשר לעמוד
גם על טיב מחלתו, שלא נתפרשה בסיפור.
עיניו רואות שהוא נדחק מבמת החיים על-
די דור חדש ואין כל רציפות בין ההולך
והבא (לכך מכוננת ההדגשה, ששני החולים
שוכבים בחדרים נפרדים), ומדאיבים אותו
הן סילוקו שלו והן ניכורם של הבאים במ-
קומו ("אינו יודע מה יהא על בניו ובנותיו
הרכים"). האחות הקטנה לעומתו, שמסמלת
את הדור החדש, דומה עליה כי האיר יומה
ולכן היא מפוזת ושרה. בעצם, הניתוק שמד-
איב את האב הוא שמצהיל את הבת, כי
חוגגת היא את "שיחורורה". אך לאמיתו של
דבר, מדלדל ה"שיחורור" את מקור חיותה,
* ר' "מאזניים", תשרי תשל"ד, עמ' 319–331.

והנה בסיפור דגן מדובר על התעוררות לקום-ועשה מסוג חדש מצד אותו אדם ו"אשתו" כאחד: הליכה משותפת אל הרופא שבדור, שעשויה להביא הן לידי שינוי דרך חייו והן לידי שינוי מעגלי יצירתו!

ומקצת דברים על "אשתו" ומעשיה לפני ההליכה אל הרופא. היא בישלה אפונים, – מספר המספר – אך כשנתעסקה בהתקנתם נתגלגלו מתוך ידה ונתפזרו על המדרגות, וביציאתו נתקל בהם. על דבר האפונים כשלעצמם הוא מעיר: "האפונים הללו התחילו להטרידני, מפני שנתחלפו לי בעדשים, מאכל צרה ואבלי". רמו למה שהדגשנו, שכתבי עגנון משרים עלינו הרגשה, שקלקלת הדור אין לה תקנה, ועתה אין דעתו נוחה מכך. אך את עיקר התורפה שבמעשי "האשה" הוא מביע כך: "אין מן המידה לספר שנתרעמתי קצת על אשתי והרהרתי בלבי מה תועלתן של נשים, הרי שיגעה לעשות לנו סעודה ולבסוף נתפזרו כל אפוגיה. משראיתי שהיא רצה וידעתי על שום מה היא רצה נסתלקה התרעומת ונכנסה בי אהבה". את מקומה של אי-הנחת מדורו והדאגה לעתידה של יצירתו תפסה כאן אי-נחת מיצירתו שלו עצמה. האיוון שומעת פה במעומעם על רגעי משבר שפקדו את המספר הגדול ובא לידי הרהורים שמלאכת חייו היא לבטלה, מאחר שאין בה כדי להשפיע על הדור, ואפוגיה של אשתו מתפזרים על המדרגות. שלא "להעליבה" נקט לשון כל-לית: "מה תועלתן של נשים", והכוונה היא: מה תועלתה של אשתו הוא. אך מאחר שאשתו מבקשת עתה להיות להועיל ורצה עמו אל הרופא, חזרה אהבתו אליה. נמצא, בקשת תקנה לדור הרי זה כבר תיקון לזו המבקשת.

בקיצור, עגנון מגלה לנו כאן, כי בתוך ליבוטי יחסיו עם דורו באה לו גם דחיפה לשנות כל האוריינטאציה שלו ולבקש אחי-זה לו וליצירתו אצל הרופא שבדור.

והרופא מי הוא ומה הוא? הלא זה מעגל החיים החדשים בארץ של יגיע כפיים

בחקי הטבע, שראו בכך הבראת העם. ולהלן בסיפור יש פרט רב משמעות, שבית הרופא סמוך לבית הדואר. ואכן, החיים החדשים האלה הלא כללו בתוכם מפעל חלוצי לגאון-לת הארץ משממתה ולישובה ובנינה, ואלה גם ערכים דתיים הם. הרב קוק, כידוע, אמנם העריך את המעשים החלוציים כעשייה דתית גמורה. אבל עגנון זוקף לרופא גם תורפה חמורה, שמתהולל בלילות! ענין זה יש להבין כך: החיוב שבדור החדש הוא רק צד אחד שבו, הצד "היומי", אבל מצדו האחר, הצד "הלילי" שלו, דור של התפרקות הוא. והריצה אליו שלא לאחר את השעה, משמע לדקדק ולהישאר בתחום החיוב שלו גרידא.

אילו הגיע אותו אדם, הוא ו"אשתו" עמו, אל הרופא, כפי שעלה במחשבה, היו מביאים ארוכה לאחות הקטנה ומרגעה לאב הזקן. לאמור, אבוקת החלוציות היתה גדלקת ביצירתו של עגנון וזרעת זהריה על פני הדור. והיה בזה גם כדי להפיס דעתו של האב הזקן לגבי "בניו ובנותיו הרכים". וממילא גם לא היה אותו אדם, מספר הדברים, מפקפק עוד ב"תועלתן של נשים", כלומר בתועלתה של "אשתו" הוא. אבל לא כן היה הדבר. בדרכו אל הרופא הופיעו שתי דמויות משני הסוגים האמורים, שכל אחת באה לעכבו מטעמה שלה.

אצל הגשר השחור * מצאו מר אנדרמן, הוא אותו מאן-דהו שהזכרנו. שמו הפעם, שתרגומו איש אחר, או האישה אחר, מעיד על מהותו. מלבד שמוכיר מיד את ה"סיטרא אחרא", עיקר ענינו האישה אחר שבתוכו עצמו, היינו אני שני שבו שמטה לצד אחר, הצד המנוגד לכוננו-תיו הטובות. אותו אדם לא היה ניחא לו בחברתו של מר אנדרמן וביקש להיפטר ממנו, אבל הלז לא הניח לו, כי סבור היה שפניו אל בית הדואר, שהרי אחד היה הכיוון אל בית הרופא ואל בית הדואר. כלומר, * גשר שכך שמו היה קיים בעירו של עגנון והוא עשאו סמל למעבר מכריע.

הליכה זו עמדה להיות צעד מכריע בחייו של אותו אדם לדרך חדשה, שמיזגה בתוכה את בית הרופא ואת בית הדואר, ומזה בא אנדרמן למנוע אותו.

עד כה ועד כה בא בעל-תפילה זקן, שאותו אדם היה מתפלל בבית מדרשו בימים נוראים, וכתפילתו של זה, אף שהיתה עתי-רת בכייה, לא שמע עוד. וכך הוא מספר עליו: "פעמים הרבה ביקשתי לדבר עמו ולא עלתה לי. עכשיו נתן בי עיניו הטרו-טות מחמת בכי והביט בי בחיבה, כאילו היה אומר הרי אני כאן, רצונך בוא ונדבר". ופשיטא שבעל-התפילה הזקן הופיע אליו מעולם העבר, כדי למנוע הליכתו אל הרופא, שהיה פסול בעיניו. דבר היותו בעל בכי בתפילתו הולם את רקע הסיפור, שמכיוון שבא לעכב את ההליכה אל הרופא הרי אין תקנה לשני החולים, שהם הדור ההולך והדור הבא. אך עם זאת היה בעל כוח משיכה גדול בתפילתו, וכבר ביקש אותו אדם ללכת אחרי הזקן, אך מר אנדרמן החזיקו בידו. וכך נמצא משוך אחרי הזקן ונעצר בידי אנדרמן. אך סוף סוף הוציא ידו מיד אנדרמן ופנה להמשיך הליכתו. נודעזע הגשר תחת רגליו "וגלי הנהר נתקפלו ועלו, עלו ונתקפלו". זה סיומו של הסיפור.

לפנינו פלח נוסף מהאוטוביוגרפיה הפנימית של עגנון, הכתובה פלחים פלחים בשפת סתרים. כי המעש החלוצי על אדמת ארץ ישראל ריתק בעידן מסוים גם את עגנון האיש והיוצר עד כדי משיכה להשתלב בו. אולם עד לידי החלטה ניצחת שממלאה כל חדרי הנפש לא הגיע ונשאר בה מקום להופעתן של דמויות בולמות. כלומר, נייעורו אצלו מעצורים משני עברי הנפש: מצד אחד רתיעה מפני הכבלים כביכול שהוא בא לשים על עצמו, ומצד שני רתיעה מפני העקירה הנמרצה מעולם העבר. ועד שהתגבר על המעצורים כבר נתרופפה בנפשו עצם ההתמשכות הקודמת, ורק גלים שנשתיירו מכל הטלטלות הללו זעו בתוכה. אותו אדם לא עבר איפוא את הגשר, אבל

"אשתו" הגיעה עד פתח בית הרופא. ואכן אנו מוצאים אותה על הסף בסימו של הכרך "תמול שלשום". זמנו של סיפור גדול זה ימי העליה השנייה, אך ריח שדה ומכל מה שנשתבחה אותה עליה אין בו. רק בעצם הסיום, אחר שמסופר על מותו של יצחק קומר, נאמר: "...ואנחנו נספר מעשי אחינו ואחיותינו בני אל חי עם ה' העובדים את אדמת ישראל לשם ולתהילה ולתפארת". פסוק זה מעיד על מיוזגם של "בית הרופא" ו"בית הדואר" במחשבתו של המחבר. ומחשבתו זו עמדה להתממש בספר נוסף שנקרא שמו "חלקת שדה". אך המקום של "חלקת שדה" נשאר חלק.

מאחר שאותו אדם לא עבר את הגשר לא עברה "אשתו" את הסף.

✱

יותר מכל סופר עברי אחר היה עגנון איש ליבוטים ולא משום שנטול עוגן היה, אלא משום שעוגן רוחו היה תקוע בריחוק זמן – בעולם העבר. מדהים לראות עד כמה לא אימץ לו שום דבר מחידושי הדור בתחום התרבות והרוח, ואף לא בתחום החברה (ראו הסאטירה שלו אפילו על המדינה). ההווה היה ארץ נכר בשבילו, אף שההווה לא התנכר לו כל עיקר. אדרבה, ההווה ביקש לראותו כארז אשר שגה בתוכו, ואילו הוא, עגנון, ראה עצמו "כציץ שתלשוהו מן הקרקע ושתלוהו בעציץ" ("פי שנים"). קר-קעו-הוא היה קרקע עולם ישראל משלעבר, ולעברו היו כל פרכוסיו.

הסיפור "אל הרופא" הוא עדות יחידה, כי אכן ביקש עגנון או גם ניסה להתערות הוא ויצירתו עמו באותה חוליה של הדור שיש עמה ריפאות – ולא עלתה בידו. וכך נשאר בייחודו וביחידותו. סופרים עבריים גדולים הריעו על ניתוקם מדורות העבר, והוא לא מצא לא לעצמו ולא ל"אשתו", היא מה שקוראים בלועזית המוזה שלו, בית אחיזה אלא דווקא בדורות ההם. ואין לך כינוי הולם את עגנון יותר מאשר האנטיפוד שבספרות העברית.